

Konstnärernas Riksorganisation.

Till:
Region Sörmland
Tolagsgatan 8
611 26 Nyköping

E-post: kultur.utbildning@regionsormland.se
Datum: 2022-04-14

Konstnärernas Riksorganisations remissyttrande över Kulturplan Sörmland 2023-2026, Diariernr: KN-KUS22-0035

Konstnärernas Riksorganisation arbetar aktivt med frågor som rör bild- och formkonstnärernas villkor inom kultursamverkansmodellen och lämnar härmed synpunkter på remissversionen av Kulturplan Sörmland 2023-2026 (Dnr: KN-KUS22-0035) för våra medlemmars räkning.

Konstnärernas Riksorganisation företräder cirka 3 400 professionella bildkonstnärer, konsthantverkare och formgivare i Sverige. Vi arbetar för konstnärlig frihet och goda villkor för bild- och formkonstnärer. I Södermanlands län har vi 75 medlemmar.

Med vänliga hälsningar

Sara Edström,
riksordförande för Konstnärernas Riksorganisation

Åsa Lockner,
talesperson för Konstnärernas Riksorganisation Södermanlands län

Konstnärernas Riksorganisation
Växel: 08-54 54 20 80
Adress: Hornsgatan 103, 9 tr, 117 28 Stockholm
E-post: kro@kro.se
Webb: www.kro.se

Kontaktperson:
Jon Brunberg, kulturpolitisk strateg och pressansvarig
Mobil: 070-275 59 29
E-post: jon.brunberg@kro.se

Inledning

Kultursamverkansmodellen har medfört ett ökat regionalt bestämmande över kulturpolitiken. Detta innebär fler möjligheter att utveckla förutsättningarna och forma framtiden för det regionala konstlivet. Ett vitalt och utforskande konstliv kräver att konstnärerna kan verka under rimliga arbetsvillkor.

Bild- och formkonstnärer är en av de konstnärliga yrkesgrupper som har absolut lägst inkomster. Konstnärsnämndens rapport *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* från 2016 visar att den sammanräknade medianinkomsten för bildkonstnärer är 13 138 kr i månaden före skatt. Det kan jämföras med hela befolkningen vars medianinkomst är 24 172 kr i månaden före skatt.¹ Det behövs satsningar som säkerställer att bild- och formkonstnärer får skäliga ersättningar när de arbetar med till exempel utställningar, gestaltungsuppdrag, föreläsningar eller andra uppdrag för regionala och kommunala arrangörer och andra aktörer med regionalt och kommunalt stöd.

Region Sörmlands kulturplan utgår från både nationella och regionala kulturpolitiska mål. I Regeringsformens första bestämmelse för statskicketts grunder anges att ett av de grundläggande målen för den offentliga verksamheten är den enskildes *kulturella välfärd*. I förhållandet till den enskilde förskriver grundlagen att var och en gentemot det allmänna är tillförsäkrad yttrandefrihet: *frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor*. Det offentliga har således att eftersträva en kulturell välfärd för medborgarna samt också yttrandefrihet (innefattande konstnärlig frihet) för den enskilde konstnären och andra. Den kulturella välfärden förutsätter dock att den enskilde konstnären inte bara kan utöva den yttrandefrihet som anges utan också har en reell möjlighet att bedriva sin verksamhet på ett hållbart sätt.²

De nationella kulturpolitiska målen anger att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling”. Vi vill inskräpa att bättre ekonomiska och sociala villkor är en mycket viktig förutsättning för att de kulturpolitiska målen skall kunna uppnås. Utan goda villkor för bild- och formkonstnärerna kan de inte vara den dynamiska, utmanande och obundna kraften, vilket också påverkar medborgarnas möjligheter att ta del av konst, och den konstnärliga kvalitet som är tänkt att prägla samhällets utveckling.³

Goda villkor som gör det möjligt för professionella bild- och formkonstnärer att försörja sig på den konstnärliga verksamheten är också en förutsättning för att regionerna ska kunna uppfylla sitt särskilda ansvar enligt förordningen om stöd till regional kulturverksamhet (2010:2012) att främja en god tillgång till professionell bild- och formkonst för länets invånare.⁴

Många offentliga verksamheter följer FN:s globala mål Agenda 2030, något som också lyfts i kulturplanen. Vi vill här lyfta Mål 8 under Agenda 2030 som vägledande även för goda villkor för bild- och formkonstnärer: ”Anständiga arbetsvillkor främjar en hållbar ekonomisk tillväxt och är en positiv kraft för hela planeten”.⁵

¹ Konstnärsnämnden, *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* (2016), tabell 20.

² Sveriges riksdag, *Regeringsformen*, 1 kap. 2 §; 2 kap. 1 §.

³ Kulturrådet, *De nationella kulturpolitiska målen*, <<https://www.kulturradet.se/om-oss/sa-arbetar-vi/kulturpolitiska-mal/>>, hämtad 2022-02-25.

⁴ Sveriges riksdag, *Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet*, §8.

⁵ UNDP, *Globala målen*, <www.globalamalen.se>, Mål 8, hämtad 2022-02-15.

Kommentarer till kulturplanen

Övergripande synpunkter på remissutgåvan

Vid första genomläsningen av Region Sörmlands kulturplan 2023 – 2026 slås vi av att den använder ett väldigt lättförståeligt språk. Det är ett inkluderande anslag som säkert har sina fördelar, samtidigt som texterna tenderar att bli allt för övergripande när kulturplanen kommer in på kulturområdena och vi hade gärna sett en kulturplan som tydligare beskriver vad regionen konkret vill uppnå inom kulturområdet professionell bild- och formverksamhet under kulturplaneperioden.

Kulturplanen fullföljer väl intentionen att visa på vilken kultursyn regionen arbetar utifrån men de strategiska inriktningarna och prioriteringarna som nämns under ”Syftet med kulturplanen”, sid 33, är genomgående allt för ottydligt formulerade för att planen ska kunna fungera som det styrmedel den avser vara.

Konsthantverkare och slöjdares praktiker skiljer sig ofta åt och under avsnittet ”Hemslöjdsfrämjande verksamhet” tycker vi att det är utmärkt att begreppet ”hantverk” konsekvent används istället för ”konsthantverk”.

Professionell bild- och formverksamhet som eget konstområde

De sju kulturområdena bör få egna avsnitt i kulturplanen. Detta för att det ska bli tydligt vad som planeras inom respektive kulturområde, precis som Region Sörmland utformade Kulturplanen för 2019 – 2022. Nu placeras området ”Bild och form” under ”Regional museiverksamhet inklusive kulturmiljövård”, vilket gör att området riskerar att reduceras till enbart arbetet på museet. Dispositionen skapar därmed en stor osäkerhet för området bild och form när det gäller regionens prioriteringar framåt.

Vid en jämförelse med Region Sörmlands Kulturplan för 2019 – 2022 slås vi av avsaknaden av avsiktsförklaringar i förhållande till området Bild och form. I Kulturplan 2019 – 2022 används ett flertal lämpliga rubriker för att synliggöra områdets bredd, där Konstenheten på Sörmlands museum är en, men där även frågor som att främja konstnärligt utveckling och konstens infrastruktur behandlas. Det upplägget uppmuntrar vi att man återinför i Kulturplanen för 2023 – 2026 så att kulturplanen täcker in mer av det arbete som redan utförts och det som avses att utföras under kommande kulturplaneperiod. Vi befarar att brist på stringens i Kulturplanen riskerar att förminska dess betydelse och att området bild och form marginaliseras av detta.

Viss oro väcks också av det svepande greppet att formulera inriktningar och prioriteringar i Kulturplan Sörmland 2023 – 2026 när vi tar i beaktande att 2022 års aktivitetsplan visade på en nedmontering av arbetet med samtidskonst på Sörmlands museum, i direkt motsats till de formulerade ambitionerna i Kulturplanen 2019 – 2022. Vi vill uppmuntra Sörmlands region att arbeta med kulturplanen så att den har kapacitet att hålla hela kulturplaneperioden utan att man därmed väjer för att dra upp strategier och riktlinjer.

Samkultur Sörmland är ett format som vi uppmuntrar och som väl spelar in i kultursamverkansmodellen. Det är också positivt att modellen gett upphov till projektet ”Sörmländska Kulturtillgångar”. Det är viktigt att den konstformsöverskridande referensgruppen, bestående av kulturskapare inom privat och ideell sektor, regelbundet byter sammansättning för att säkerställa god representation.

Avsnittet 'Kulturskaparnas förutsättning och möjligheter'

Bild- och formkonstnärernas sociala och ekonomiska villkor

På grund av bild- och formkonstnärernas, och andra konstnärgruppers, mycket låga inkomster tycker vi att det är mycket viktigt att stat, regioner och kommuner tydligt deklarerar att man skall sluta avtal enligt branschpraxis och de standardavtal som finns inom kultursektorn och agera förebildligt när det gäller arvodering, så att inte bild- och formkonstnärer och andra kulturutövare arbetar gratis åt regionen eller de verksamheter som regionen stöttar.

Avtalet för medverkans- och utställningsersättning (MU-avtalet) reglerar ersättningar till bild- och formkonstnärer vid utställningsuppdrag. Avtalet är bindande för statliga aktörer men skall vara vägledande för alla utställningsarrangörer med offentlig finansiering och är i dag branschpraxis. Tyvärr får många utställande konstnärer trots detta sällan ersättning för sitt arbete före, under och efter en utställning (medverkansersättning). Detta är oacceptabelt.⁶

Därför är det också av största vikt att det skrivs in strategiskt viktiga dokument, som kulturplaner, att MU-avtalet skall följas. Region Sörmlands kulturplan för 2019-2022 innehåller på sidan 44 ett stycke om MU-avtalet, där det bland annat sägs att den regionala konstverksamheten skall verka för MU-avtalets tillämpning hos länets samtliga arrangörer och utställare, men MU-avtalet nämns inte alls i förslaget till kulturplan för 2023-2026, något som vi tycker är mycket olyckligt.

Vi kan inte nog understryka vikten av att MU-avtalet för bild- och formkonstnärerna i regionen tillämpas fullt ut. Givetvis är det utmärkt att Region Sörmland följer arvodesrekommendationer för konstnärliga uppdrag i enlighet med gällande avtal så som MU-avtalet och KLYS rekommendationer – men med tanke på att kommunerna och det ideella konstlivet står för mycket av utställningsverksamheterna i regionerna anser vi att regionen bör arbeta för att hitta lösningar för att kunna betala skäliga ersättningar i samband med utställningsuppdrag, i samverkan med stat, kommuner och det lokala konstlivet (läs mer om våra rekommendationer rörande MU-avtalet på s. 5).

Regionens prioriterade områden för bild och form

2018 blev professionell bild- och formverksamhet ett eget ändamål inom kultursamverkansmodellen. Region Sörmlands svarade i kulturplan 2019-2022 under avsnitt 18.1 upp mot detta genom att ange fyra prioriteringsområden för kulturutveckling inom bild och form. Vi återkommer till dem i texten nedan. Tyvärr är den nu föreliggande remissutgåvan av kulturplanen väldigt allmänt hållen när det kommer till avsnittet om hur den professionella bild- och formverksamheten skall utvecklas i regionen. Vi vill att regionen konkretiserar hur den vill utveckla bild- och formverksamheterna och vilka områden som bör prioriteras.

I Kulturrådets översyn av MU-avtalets tillämpning från 2021 bedömdes bara 19 regionala utställningsarrangörer i hela landet ha så frekventa utställningar med samtidskonst att de valdes ut för att vara av intresse, att jämföra med 163 kommunala konsthallar. Sörmlands museum var en av de nitton och vi vill uppmuntra regionen att även fortsättningsvis sträva efter att lyfta samtidskonsten. Den tidigare kulturplanens formuleringar om att museet skall fokusera på samtidskonst återkommer dock inte i Kulturplan 2023 – 2026. Vi ser här en risk att regionen riskerar att tappa bort den samtida bild- och formkonsten.

En handlingsplan för bild- och formkonsten

Vi konstaterar att Region Sörmland i Kulturplanen 2019-2022 (sid 43) lyfte fram "Strategi för Kulturområdet Bild och Form" där man bl.a. beskriver en ambition att undersöka förutsättningarna för och skapa en länsövergripande gemensam strategi för kulturområdet. Detta är satsningar som vi välkomnar och uppmuntrar men som vi också ser behöver tillföras re-

⁶ MU-avtalet, <https://kro.se/media/documents/MU21_sv.pdf>; Kro.se, utställning, <<https://kro.se/utst%C3%A4llning/>> .

surser. Skrivningar om strategin saknas dock helt i Kulturplan 2023 – 2026. Vi uppmanar därför Region Sörmland att införa skrivningar om hur strategin skall färdigställas, om arbetet inte är avslutat, och implementeras under kommande kulturplanepperiod. Är projektet Sörmländska Kulturtillgångar resultatet av undersökningen så saknar vi formuleringar i den projektbeskrivningen som tydliggör inkluderingen av en specifik strategi för kulturområdet professionell bild- och formverksamhet.

Vi ser gärna att Region Sörmland stöttar kommunerna i att ta fram egna handlingsplaner för bild- och formverksamhet. Regionen skulle kunna ta stöd i manualen ”Så kan kommunen kvalitetssäkra sin konstpolitik”, som Konstnärernas Riksorganisation har tagit fram. I den finns goda exempel från hela landet, och metoder, tips och checklistor för en bra konstpolitik. Manualen kan mycket väl användas som grund för fortbildningar och workshops i syfte att utveckla strategier och handlingsprogram för bild- och formkonsten.⁷

Under rubriken ”Kulturskaparnas förutsättningar och möjligheter” (sid 15) i Kulturplan Sörmland 2023 – 2026 nämns en ”uttalad brist på att arbeta med utveckling och samverkan” hos kulturskapare i länet och det hänvisas till att projektet Sörmländska Kulturtillgångar ska integrera frågan i sitt arbete att bygga tydligare kulturell infrastruktur. Det uppmanar vi och ser gärna att Regionen beskriver hur projektet Sörmländska Kulturtillgångar kan kopplas tydligare till arbetet med att stärka professionella kulturskapares villkor. Detta speciellt som projektet Sörmländska Kulturtillgångar arbetar med många målgrupper och många olika perspektiv.

Region Sörmland bör utreda möjligheten att skapa ett resurscentrum för bild- och formkonsten. Ett sådant centrum skulle kunna erbjuda rådgivning anpassad efter bild- och formkonstnärers behov och en fysisk mötesplats som strategiskt samlar och samordnar det regionala konstlivet, organisationer, myndigheter och näringsliv. Flera regioner i Sverige har valt att satsa på sådana resurscentrum med uppdrag att stärka infrastrukturen och förutsättningarna för konstnärer och underlätta för kommuners arbete med exempelvis enprocentsregeln och MU-avtalet. Exempel på sådana resurscenter är Konst i Blekinge, Resurscentrum för Konst i Norrbotten och Konst i Halland. Även i Region Västmanland pågår ett arbete för att skapa ett regionalt resurscentrum för bild och form.

Projektet Sörmländska kulturtillgångar skulle med fördel kunna kopplas till att utreda ett sådant resurscentrum och på så vis spela en stor roll för framtida kulturskapande inom kulturområdet Professionell bild- och formverksamhet.

MU-avtalet

I Kulturrådets översyn av MU-avtalet från 2021 framkommer det att regionerna är bra på att följa MU-avtalet (93% gör det) och att inkludera både utställningsersättning och medverkansersättning, men att försvinnande få regionala utställningsarrangörer gör utställningar med samtidskonst. Sörmlands Museum är en av dessa arrangörer, vilket är utmärkt!

I översynen blir det tydligt att kommuner och det ideella konstlivet står för merparten av utställningsmöjligheterna i landet men att de varken har tillräckliga resurser för att producera utställningar eller betala skäliga ersättningar. 76% av kommunala utställningsarrangörer säger sig följa MU-avtalet, men 44% betalar bara den obligatoriska utställningsersättningen och hela 86% uppger att de alltid eller ofta bara avtalar om miniminivåer för utställningsersättning. Det innebär att många utställande konstnärer sällan får ersättning för sitt arbete före, under och efter en utställning (medverkansersättning). Det är oacceptabelt att en uppdragstagare inte får ersättning för sin medverkan, oavsett om uppdraget ges av en statlig, regional eller kommunal utställningsarrangör.⁸

⁷ Konstnärernas Riksorganisation, *Så kan kommunen kvalitetssäkra sin konstpolitik* (2018), <<http://kro.se/rapporter/sa-kan-kommunen-kvalitetssakra-sin-konstpolitik-2017>>.

⁸ Kulturrådet, *MU-avtalet*, rapport (2021), s. 10,13-14.

Regionens arbete att implementera MU-avtalet

Vi vill att regionen säkerställer att MU-avtalet alltid tillämpas för bild- och formkonstnärer som ställer ut i länet, inklusive arvoden för omkostnader och den arbetstid de lägger ned vid utställningar, och att arrangörer och andra konst-, form- och designverksamheter som får regionalt stöd ges ekonomiska förutsättningar att kunna ge skäliga ersättningar vid utställningar, panelsamtal, föreläsningar samt andra uppdrag och projekt.

När regionen arrangerar utställningar måste den se till att budgetera för att konstnärerna får skäliga arvoden som ersätter dem för produktionskostnader och arbetstid före, under och efter en utställning. Genom att tydligt prioritera detta i regionens egen budget skapas också förutsättningar för att Kulturrådet ska skjuta till mer medel. En lösning, som Region Kronoberg anammat, kan vara att anslå medel till en *MU-pott* som öronmärks för skäliga arvoden till bild- och formkonstnärer som även ideella arrangörer kan ansöka om medel ur.

Vi föreslår att regionen utarbetar en åtgärdsplan med ambitionen att MU-avtalet ska tillämpas i hela länet och genomför kompetenshöjande insatser gentemot kommunerna kring hur de kan följa MU-avtalet. Vi rekommenderar också att regionen utarbetar en konstnärspolicy som reglerar hur regionen skall avtala om arvoden, med mera, när den anlitar bild- och formkonstnärer.

Vi pekar gärna på Region Västra Götaland som en nationell förebild eftersom regionen har insett att det är orimligt att konstnärer ska arbeta gratis och därför 2017 i ett första steg satsade en miljon kr extra bara för att finansiera medverkansersättning hos tio utställningsarrangörer. I deras kulturplan för 2020-2023 står: "För att göra Västra Götaland till en attraktiv produktionsplats för samtida konst har kulturnämnden successivt ökat stödet för medverkans- och utställningsersättning (MU-ersättning) till konstinstitutioner med regionala uppdrag".⁹

På Konstnärernas Riksorganisations hemsida finns 17 skäl för att, vid sidan av de grundläggande principerna om skäliga avtalsvillkor, tillämpa MU-avtalet för att konstnärerna ska få skäliga ersättningar. På hemsidan finns också praktiska verktyg såsom mallar för avtal och budgetering för konstnärers medverkansersättning, tabeller för utställningsersättning, med mera.¹⁰

Konstnärernas Riksorganisation arbetar även med att ta fram rekommendationer för bättre villkor för formgivare och ett dokument med verktyg och skrivningar om "best practice" åt formgivare som behöver stöd i arvodesdiskussioner med uppdragsgivare.

⁹ VGR, pressmeddelande, <<https://www.pressmachine.se/pressrelease/view/vastra-gotalandsregionen-miljonsatsar-starker-mu-avtalet-26333>>, hämtad 2022-02-25 ; VGR, *Kulturplan 2020-2023*, s. 25.

¹⁰ Konstnärernas Riksorganisation, *17 skäl för kommuner, regioner och arrangörer att tillämpa MU-avtalet*, <<http://kro.se/rapporter/17-skal-for-kommuner-regioner-och-arrangorer-att-tillampa-mu-avtalet/>>.

Offentlig konst och gestaltad livsmiljö

Propositionen "Politik för gestaltad livsmiljö" (Prop. 2017/18:110) presenterades i februari 2018. Politiken tar här ett helhetsgrepp på den "gestaltade livsmiljön" vilket också inbegriper offentlig konst. Det politiska målet slår fast att:

"...arkitektur, form, design, konst och kulturarv har avgörande betydelse i samhällsbygget eftersom den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag utifrån bland annat hälsa och välbefinnande. Gestaltad livsmiljö ska, enligt politiken, ses som ett sammanhållet område där alla dessa perspektiv samspekar och berikar varandra."¹¹

Landets kommuner har ett viktigt ansvar för hur våra livsmiljöer utformas och gestaltas – till stor del genom politiska beslut för olika projekt och åtgärder genom exempelvis detalj- och översiktsplanering samt bygglov. Enligt rapporten "Kommunernas arkitekturpolicyer – en kartläggning" från Sveriges Arkitekter i juni 2019 framgår att 29 kommuner redan har tagit fram arkitekturpolicyer och 35 kommuner har påbörjat ett sådant arbete. Det är viktigt att i tidigt skede inkludera den offentliga konsten och de professionella bild- och formkonstnärerna i kommunernas arbete med sin arkitekturpolicy.

Offentlig konst

Myndigheten Konstnärsnämnden publicerade rapporten "1 % för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö" i april 2020. I rapporten framgår att det bara är Sörmland av landet 21 regioner som inte arbetar med offentliga gestaltungsuppdrag (man anger i ett enkätsvar att man ska börja arbeta med gestaltungsuppdrag 2020).¹²

Vi tycker att det är mycket anmärkningsvärt att Sörmlands kulturplan 2023 – 2026 inte innehåller några uppgifter om hur Region Sörmland planerar att utveckla arbetet med den offentliga konsten, eller hur regionen implementerar enprocentsregeln. Inte heller hittar vi några resonemang om hur regionen vill arbeta med gestaltad livsmiljö. Projektering av offentlig konst inom Region Sörmland ligger visserligen under Regionservice men vi vill ändå lyfta fram den offentliga konsten i samband med kulturplanen.

Offentlig konst är ett fantastiskt sätt att se till att invånarna får tillgång till professionell bild- och formkonst och borde därför tas upp i kulturplanen. Konstnärernas Riksorganisation rekommenderar Region Sörmland att prioritera och utveckla arbetet med den konstnärliga gestaltningen av offentliga livsmiljöer, i dialog med kommunerna. I en tid då det byggs mycket i kommunerna är det en strategisk insats för att fler invånare ska kunna ta del av professionell konst i sina vardagsmiljöer.

Enprocentsregeln

Enprocentsregeln är en princip för finansiering av offentlig konst som innebär att minst en procent av kostnaderna för ny-, till- och ombyggnation investeras i konstnärlig gestaltning. Konstnärsnämndens rapport visar att tillämpningen av regeln i landets regioner och kommuner har ökat mellan åren 2012 och 2018. Dessutom har hanteringen av regeln fördjupats och utvecklats när det gäller omfattning och riktlinjer för arbetet. Rapporten visar också att beställningsbeloppet för gestaltungsuppdrag har ökat från 53 miljoner kr till 145 miljoner kr mellan 2012 och 2018 samt att konstnärerna oftare anlitas i ett tidigare skede av byggprojektet. I mer än hälften av svaren framgår också att konstnärer deltar i plan- och byggprocesser. Konstnärsnämnden menar också, vilket Konstnärernas Riksorganisations håller med om, att det behöver utvecklas strukturer för förvaltning av den offentliga konsten som enprocentsregeln genererar.¹³

¹¹ Boverket, *Politik för gestaltad livsmiljö*, <<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>>.

¹² Konstnärsnämnden, "1% för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö" (2020), <<https://www.konstnarsnamnden.se/default.aspx?id=24139>>, s. 11.

¹³ Ibid, s. 91.

Konstnärernas Riksorganisations undersökning ”Årets Konstkommuner 2017” visar att i över 50% av kommunerna tillämpas enprocentsregeln för konstnärliga gestaltningar av offentliga miljöer som en regel, rekommendation eller mål. Många mindre kommuner med små administrativa enheter saknar dock kompetens och resurser att arbeta med offentlig konst, och har heller inga tydliga regelverk för när och hur regeln ska tillämpas.¹⁴ Här kan regionen spela en viktig roll i att samordna och skapa nätverk för gemensamt erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling.

Nya rekommendationer för gestaltungsoppdrag

Konstnärernas Riksorganisation har utarbetat nya rekommendationer för konstnärliga gestaltungsoppdrag som både beställare och konstnärer kan använda för att identifiera och undvika sådant som kan orsaka problem. Rekommendationerna lyfter sådant som kan vara bra att tänka igenom i gestaltungsprocessens olika faser, från förberedelse till offentlig opphandling, genomförande och förvaltning. Här avhandlas allt från opphandlingar, konstkon-sulenter och bygglov till budgetering och armlängds avstånd.¹⁵

Ateljéer och andra produktionsplatser

På sid. 15 i kulturplanen uppges att ”En mångfald i uttryck från både kulturinstitutioner och fria utövare skapar en större vitalitet och konstnärlig scen för de som tar del och är en del av kulturscenen i länet. Villkor och förutsättningar för kulturskapare att bo och verka i Sörmland behöver därför utvecklas och förbättras.” Vi instämmer. Ett levande konstliv i en region kräver inte bara platser att visa konst på utan också att det finns adekvata produktionsloka-ler, som ateljéer och kollektivverkstäder till hyror som professionella bild- och formkonstnä-rer med låga inkomster har råd med.

Ett sätt att säkerställa detta är att inrätta ateljéstöd för bild- och formkonstnärer. Ett sådant stöd finns redan i vissa kommuner, som Stockholms stad, Uppsala och Värmdö. Regionen skulle kunna följa efter med liknande stödordningar på regional nivå för att säkerställa att nå ut till bild- och formkonstnärer i alla länets kommuner. Ett annat sätt att stärka infrastruktu-ren är att införa så kallade ”kulturhyra” som i Göteborg där Kommunstyrelsen 2020 besluta-de att anta en ny modell för hyressättning av lokaler för kultur- och föreningslivet som inne-bär en fast hyresnivå oavsett skick och läge.¹⁶

Vi vill också se att ateljéer och andra konstnärliga produktionsplatser får en naturlig plats i stads- och samhällsplaneringen. I vår rapport ”Ateljéerna i Sverige” kan ni läsa mer om bild- och formkonstnärers arbets- och produktionslokaler.¹⁷

¹⁴ Konstnärernas Riksorganisation, ”Årets konstkommuner 2017 – rapport” (2017), <http://kro.se/documents/59/17-06-14_rapport_analys_av_enkatsvaren_arets_konstkommuner.pdf>, s.3.

¹⁵ Konstnärernas Riksorganisation, *Rekommendationer Konstnärliga gestaltungsoppdrag* (2021), <<http://kro.se/rapporter/rekommendationer-konstnarliga-gestaltningar/>>.

¹⁶ Stadsledningskontoret Göteborgs stad, *Principer för långsiktigt hållbar hyressättning av lokaler för förenings- och kulturliv*, Dnr 1281/16, antaget i kommunstyrelsen 2020-02-05.

¹⁷ Konstnärernas Riksorganisation, *Ateljéerna i Sverige* (2021), <<http://kro.se/rapporter/ateljeerna-i-sverige/>> .

Armlängds avstånd och konstnärlig frihet

Det är utmärkt att Region Sörmland i stycket om ”Förutsättningar” (s. 12) lyfter vikten av att värna egenvärdet i olika konstnärliga uttryck och inte minst principen om armlängds avstånd. Vi kan inte nog understryka vikten av att armlängds avstånd mellan konsten och politiken tillämpas. Vi följer noga utvecklingen och engagerar oss löpande i diskussioner om frågan då den är starkt närvarande för våra medlemmar i deras vardag.

Inför valet 2018 genomförde Konstnärernas Riksorganisation och sju andra bild- och formorganisationer en partienkät. Samtliga riksdagspartier svarade då ”Ja” på frågan om ”svensk kulturpolitik ska följa maktodelningsprincipen om att politiker beslutar om storleken på anslagen men inte över det konstnärliga innehållet”. Detta är en central del av ”principen om armlängds avstånd”.¹⁸

Samtliga riksdagspartier svarade också ”Ja” på frågan om kulturen har ett egenvärde som gör att offentliga kulturanslag inte behöver motiveras med andra politiska syften. Partierna är alltså överens om att kulturen i sig är målet. Då konsten får vara fri, skapas även förutsättningar för mervärdet inom andra områden. Vi ser tyvärr att allt fler politiker börjat uttala sig om konstens innehåll. Det strider mot grundlagskraven i bland annat Regeringsformen att tillförsäkra var och en yttrandefrihet, samt mot att ha den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd som grundläggande mål för verksamheten. Principen om armlängds avstånd är ett verktyg för att upprätthålla detta. Vi vill i samband med detta avsnitt påminna om vikten av att konstnärliga beslut inom regionen fattas av sakkunniga och av kulturlivets aktörer.

Vi vill påminna om de kulturpolitiska målens formuleringar om att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund”. Skrivningen i Sörmlands kulturplan 2023 – 2026 ”Alla kulturverksamheter behöver här bidra med att företräda och arbeta för en demokratisk utveckling, vara kunskapsbärare, och i sin kulturella och konstnärliga utövning kunna både väcka frågor om samhällsutveckling och vara relevanta i sitt utbud.” (sid 19) blir därmed olycklig. Vi konsten kan konsten vara en del av samhällsdebatten men armlängds avstånd ska råda och politiken ska inte styra vilken tematik och pedagogik som är relevant för det konstnärliga innehållet.

Den 10 juni 2021 kom Myndigheten för Kulturanalys med rapporten ”Så fri är konsten” som är en översyn av den kulturpolitiska styrningens effekter på den konstnärliga friheten. Här beskrivs ingående hur armlängds-principen tillämpas även på regional nivå.¹⁹

Förvaltning av offentligägda konstsamlingar

Kartläggningar visar att en stor mängd offentlig konst försvunnit eller förstörts genom åren. För att säkerställa att vårt lands konst tas om hand bättre, och våra skattebetalares tillgångar förvaltas väl, vill vi trycka på vikten av inventering av konst. Statens Konstråd, som övervakar förvaltning av statlig konst hos olika myndigheter och organisationer, och som bevakar denna fråga föreskriver följande:

”Statens offentliga konstsamling ska inventeras regelbundet för att hålla långsiktigt. Att inventera konst innebär att skaffa en överblick över konstverkens status. På så sätt går det lättare att planera vilka åtgärder som behöver vidtas för att konsten ska bevaras i gott skick. Processen för inventering följer tre steg: utse en konstansvarig, gör en grundinventering och genomför årliga inventeringar”.²⁰

¹⁸ Kulturvalet, enkätsvar (2018), <http://kro.se/documents/45/Kulturvalet.pdf>, s. 3.

¹⁹ Myndigheten för Kulturanalys, ”Så fri är konsten” (2021), https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2021/06/2021_1-webb.pdf.

²⁰ Statens Konstråd, ”Inventering”, <https://statenskonstrad.se/ansok-varda-konst/inkopt-konst/inventering/>.

I konstförvaltningen ska, så länge upphovsrätten gäller, upphovspersonen eller hans arvingar kontaktas om ett verk ska renoveras samt också om det behöver flyttas. Se 2-3 §§ Upphovsrättslagen. Det är viktigt också att det ges tillfälle att dokumentera, och om möjligt återfå, ett konstverk som ska tas bort/utrangeras.

Digitaliseringen

I rubriken Omvärldsanalys på s. 11 i Sörmlands kulturplan 2023 –2026 omnämns digitalisering som ett område att hålla under extra bevakning. Vi önskar att Region Sörmland samtidigt följer utvecklingen av det viktiga upphovsrättsdirektiv som röstats igenom i EU och som på sikt kommer att innebära mer skäliga ersättningar till våra medlemmar för användande av deras verk. Direktivet kommer att implementeras i svensk lag under 2022 och Konstnärernas Riksorganisation bevakar de nya reglernas tillämpning och samarbetar med Bildupphovsrätt för att säkerställa att det skrivs strategiska avtal gällande bildlicenser för bild- och formkonst.

Digitaliseringen skapar, med andra ord, möjligheter för medborgarna att ta del av kultur, men innebär också utmaningar och möjligheter när det gäller frågan om upphovsrättsinnehavares ersättningar. Det kan till exempel handla om bild- och formkonstnärers rätt att få upphovsrättsersättning när deras konst visas digitalt, vilket blivit allt vanligare som en effekt av det senaste årets nedstängning av konst- och kulturinstitutioner. Relevanta satsningar på digitaliseringens möjligheter bör därför även inkludera kunskap om upphovsrätten och när avtal måste skrivas och ersättning utgå. Regionen bör därför stödja intern och extern kompetensutveckling som belyser digitaliseringens och upphovsrättens möjligheter och utmaningar, även för upphovsrättsinnehavare i länet, och uppmuntra kommunerna att, beroende på användning, skriva avtal med upphovsrättsinnehavarna (till exempel bild- och formkonstnärer och fotografer) och licensavtal med Bildupphovsrätt i Sverige.